

دروازه عالم بقا

مرضیه نادری

مدرس عقاید و کلام اسلامی

مدرسه علمیه حضرت زینب کبری (سلام الله علیها)

شهرستان هرسین

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه.....
۲.....	اهمیت بحث معاد از دیدگاه قرآن.....
۳.....	برزخ از دیدگاه قرآن.....
۶.....	برزخ و ویژگی‌هایش.....
۹.....	حیات برزخی پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و امام (علیه السلام).....
۹.....	بخشی از ویژگی‌های عالم برزخ.....
۱۱.....	فلسفه برزخ.....
۱۲.....	اثر تربیتی اعتقاد به معاد.....
۱۳.....	منابع و مآخذ.....

چکیده

قبل از دادگاه عظیم قیامت که یک دادگاه نهایی و همه‌جانبه است، دادگاه دیگری در چند قدمی ما قرار دارد، که گاهی از آن به قیامت صغری یاد می‌شود که دادگاه بسیار سخت و زودرسی است برای مجرمان و دادگاه بسیار شیرین و زودرسی است برای مؤمنان راستین، آنان که درست می‌اندیشند و اسیر هوس‌های مادی دنیا نیستند، خود را برای این سفر نزدیک آماده می‌نمایند ولی آنان که غافل و مغرور اند بدانند که عذاب سخت عالم برزخ در انتظار آن‌هاست با توجه به این‌که درباره عالم برزخ مقاله عمومی و روان در دسترس نیست و نظر به این‌که اعتقاد و توجه به چنین عالمی قطعاً اهرمی بازدارنده خواهد بود و نقش بسزایی در تربیت و کنترل و انضباط دینی ما خواهد داشت، به نگارش این مقاله اقدام نمودم این مقاله درحقیقت نشأت گرفته از آیات قرآن و روایات معصومین (علیه السلام) و گفتار محققین اسلام است، بنابراین باید از آن بهره جست و با آینده‌نگری دقیق در پرتو گفتار نورانی قرآن و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و اله و سلم) و امامان (علیه السلام) خود را صاحب باغی از باغ‌های بهشت برزخی نمود، نه گرفتار گودالی از گودال‌های سوزان آن. هدف از نگارش این مقاله تقویت اعتقادات مذهبی و مراقبت و پاک‌سازی و بهسازی در پرتو آن است، امید آن‌که همه ما با خواندن این مقاله به چنین احساس و مراقبتی نائل شویم.

معاد بازگشت و زمان آن و گاهی به مکان بازگشت اطلاق می‌گردد، خدای تعالی می‌فرماید "إِنَّ الذی فرض علیک القرآن لرادک إلی معادٍ" که گفته شده مراد از معاد شهر مکه است اما نظر صحیح همان است که امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) بیان و ابن عباس نقل کرده است که معاد در این جا اشاره به بهشتی است که خداوند انسان را بالقوه در آن بهشت در صلب آدم آفرید معاد از ریشه و عدم وعده پاداش بهشت و وعید به معنای وعده عذاب است اعتقاد به معاد در هر آیینی که پیوندی با آسمان دارد یک عنصر اساسی است و به منزله ستون فقرات آن به شمار می‌آید و ادیان بدون آن به مکتب‌های مادی و ساخته ذهن بشر تبدیل خواهد شد بنابراین قوام دین به مبدأ و معاد است و از این هیچ آیین آسمانی و الهی را نمی‌یابید که دعوت به زندگی اخروی و برانگیخته شدن انسان پس از مرگ و برپایی حساب و کیفر و پاداش در آن نباشد معاد جسمانی از ضرورت دین است و اگر کسی معتقد به معاد نباشد کافر است یکی از مباحث مهمی که در حوزه مسائل دینی مطرح است وجود عالم برزخ است روایات فراوانی وارد شده است کسانی که در دنیا مرتکب اعمال و حسن و زیبایی شدند و بناهای خیری را تأسیس کردند تا زمانی که آن بناها باقیست ثواب به آثار کار خیر در عالم برزخ به صاحب آن کار می‌رسد و در پرتو آن کار صاحب آن کار تکامل و رشد معنوی پیدا می‌کند پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم استغفار و دعا را هدیه به متوفی می‌داند لذا فرمودند نیاز مرده‌ها به هدایا بیش پیش از نیاز زنده‌ها به هدایا است مخصوصاً در بعضی مواقع و منازل از جمله شب اول قبر یعنی ورود انسان به عالم برزخ در این زمان انسان بسیار نیازمند است زیرا آن سبب آن عالم یعنی عالم برزخ ندارد ولو عالم برزخ برای او روح و ریحان و جنۃ النعیم باشد اگر انسان از یک محیط وارد محیط غیر مأنوس بشود برای او اذیت کننده است و لذا نیاز به یار و رفیق و همدم دارد. رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: سخت‌ترین شب‌ها شب اول قبر است که شما می‌توانید با پرداخت صدقه به مردگان خود ترحم کنید و اگر مالی نداشتید لااقل دو رکعت نماز برای آن‌ها بخوانید. بنابراین در عالم برزخ راه کمال و رشد باز است، گاهی خود انسان عوامل رشد و تکامل خود را در عالم برزخ در دنیا برای خود ایجاد می‌کند و گاهی دیگران آن راه را برای آن شخص باز می‌کنند. امام رضا (علیه السلام) فرمودند: کسی که قبر مؤمنی را زیارت کند و هفت مرتبه سوره‌ی شریفه‌ی قدر را تلاوت کند، خداوند، هم قاری را می‌بخشد و هم آن متوفای مدفون را. شیخ صدوق در کتاب اعتقادات صفحه ۵۸ گفته است، اعتقاد ما در مورد سؤال قبر حق و حتمی است. پس هر کس بدان پاسخ صحیح بدهد در قبر به راحت پایدار و رزق پاکیزه، و در آخرت به بهشت نعمت‌ها می‌رسد، و هر کس پاسخ صحیح ندهد برای او در قبر حمیم (آب بسیار گرم جوشان که به اهل آتش خورانده می‌شود یا بر بدن آن‌ها می‌ریزد) خواهد بود

و در آخرت به دوزخ برده می‌شوند. رسول اکرم(صلی الله علیه و آله و سلم) فرمود: فرشتگان به مردگان نازل می‌شوند و از دین آن‌ها می‌پرسند.

اهمیت بحث معاد از دیدگاه قرآن

یک نظر اجمالی به آیات قرآن مجید نشان می‌دهد که در میان مسائل عقیدتی هیچ مسأله‌ای در اسلام بعد از توحید به اهمیت مسئله معاد و اعتقاد به حیات بعد از مرگ و حسابرسی اعمال بندگان و پاداش و کیفر و اجرای عدالت نیست. وجود حدود هزار و دویست آیه در باره معاد در مجموع قرآن مجید که قریب به یک‌سوم آیات را تشکیل می‌دهد و این که تقریباً در تمام صفحات قرآن بدون استثناء ذکری از معاد به میان آمده و این که بسیاری از سوره‌های آخر قرآن به‌طور کامل یا به‌طور عمده درباره معاد و مقدمات و علایم و نتایج آن‌ها سخن می‌گویند، شاهد و گواه این مدعی است.

در جای جای قرآن مجید بعد از موضوع ایمان به خدا، ایمان به جهان دیگر آمده و تقریباً در سی آیه این دو موضوع را قرین هم قرار داده است. "و یؤمنون بالله والیوم الآخر" یا تعبیری شبیه آن فرموده است و در بیش از صد مورد اشاره به "الیوم الآخر" فرموده است چرا چنین نباشد درحالی که:

(۱) ایمان به خدا و حکمت و عدالت و قدرت او بدون ایمان به معاد کامل نمی‌گردد.

(۲) ایمان به معاد، به زندگی انسان مفهوم می‌دهد و زندگی این جهان را از پوچی درمی‌آورد.

(۳) ایمان به معاد روند تکاملی زندگی بشر را در مسیر روشنی نشان می‌دهد.

(۴) ایمان به معاد ضامن اجرای تمام قوانین الهی، انگیزه اصلی تهذیب نفوس، احقاق حقوق، عمل به تکالیف، ایثار شهیدان و فداکاری فداکاران است، و انسان را حسابگر خویش می‌سازد.

(۵) ایمان به معاد روح دنیاپرستی را که خمیر مایه تمام خطاها و جنایات است تضعیف می‌کند، و دنیا را از صورت یک هدف نهایی بیرون آورده مبدل به یک وسیله برای نیل به سعادت جاویدان می‌سازد، و چقدر میان این دو دیدگاه تفاوت است.

(۶) ایمان به معاد به انسان در برابر شدائد نیرو می‌بخشد و چهره وحشت‌انگیز مرگ را که همیشه به‌صورت کابوسی در افکار انسان سنگینی می‌کند، و آرامش را از آن‌ها سلب می‌کرده، دگرگون می‌سازد و آن را از مفهوم فنا و نیستی به دریچه‌ای به سوی جهان بقا تغییر می‌دهد.

(۷) کوتاه سخن این که ایمان به معاد به‌اضافه ایمان به مبدأ عالم هستی خط فاصل فرهنگ خداپرستان و مادیین محسوب می‌شود.

حیات برزخی پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و امامان (علیه السلام)

سؤال:

اگر صدای ما به گوش مردگان نمی‌رسد سلام بر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و امامان (علیه السلام) و توسل به آن‌ها و زیارت قبورشان و تقاضای شفاعت از آنان در پیشگاه خدا چه مفهومی دارد؟ جمعی از وهابی‌ها که عموماً به جمود فکری معروفند نیز با تکیه بر همین پندار از ظواهر ابتدایی بی‌آن‌که آیات دیگر قرآن را بررسی کنند و برای احادیث بسیاری که پس پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) نقل شده و حقی بنهند، مسأله‌ی توسل را نفی کرده و به گمان خود خط بطلان بر آن کشیده‌اند.

پاسخ:

حساب پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و مردان خدا از دیگران جداست آن‌ها همانند شهدا بلکه در صف مقدم بر آنان قرار دارند، و زندگان جاویدند. و به مصداق "احیاء عند ربهم یرزقون" از روزی‌های پروردگار بهره می‌گیرند و به فرمان خداوند ارتباط خود را با این جهان حفظ می‌کنند، همان‌گونه که در این جهان می‌توانند با مردگان همچون "کشتگان بدر" ارتباط برقرار سازند. ما مأمورین که در تشهد نماز سلام بر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) بفرستیم و این اعتقاد همه مسلمین اعم از شیعه و اهل سنت است، چگونه ممکن است او را مخاطب سازیم به چیزی که هرگز آن را نمی‌شنود. در نهج‌البلاغه نیز به مسئله برقرار ساختن ارتباط با ارواح مردگان اشاره شده است که امام علی (علیه السلام) از صفین بازمی‌گشت در کنار قبرستانی که پشت دیوار شهر کوفه قرار داشت، رسید، آن‌ها را مخاطب ساخته، سخنانی در ناپایداری دنیا با آن‌ها گفت سپس فرمود: "این خبری است که نزد ماست نزد شما چه خبر؟ بعد افزود اگر به آن‌ها اجازه سخن گفتن داده شود خبر می‌دهند بهترین زاد و توشه آخرت تقواست" این خود دلیل بر آن است که آن‌ها سخنان را می‌شنوند و قادر به پاسخ‌گویی هستند اما اجازه ندارند.

بخشی از ویژگی‌های عالم برزخ

۱_ فشار قبر است.

حقیقت آن به‌خوبی برای ما روشن نیست شاید مراد تنگی و وحشت قبر باشد که وقتی جنازه آن صورت قبر را می‌بیند در فشار و زحمت بسیار سختی قرار می‌گیرد و شاید روح او در فشار قرار می‌گیرد شبیه فردی که حکم اعدامش صادر شده باشد و شاید قالب مثالی یعنی جسم لطیف او در فشار قرار می‌گیرد. مرحوم محمدتقی فلسفی (رحمة الله علیه) در کتاب معاد از نظر روح و جسم جلد اول می‌نویسد: مقصود از فشار قبر این نیست

که دیوارهای قبری که در گورستان حفر شده به هم نزدیک می‌شوند و جسد میت را در تنگنا قرار می‌دهند، بلکه مقصود فشار نامرئی و غیرمحمسوسی است که بر روح و جسد برزخی متوفی وارد می‌آید و او را به شدت ناراحت می‌کند.^۱

این مسئله نیز در احادیث فراوانی آمده است، حتی استفاده می‌شود که فشار قبر برای همه بدون استثنا وجود دارد منتها در بعضی شدید است و کیفر اعمال محسوب می‌شود و در بعضی ملایم‌تر و به منزله کفاره گناهان و جبران کوتاهی‌ها است. در حدیثی از امام صادق (علیه السلام) است از رسول خدا (صلی الله علیه و اله و سلم) است: فشار قبر برای مؤمن کفاره ی ضایع کردن نعمت‌ها از ناحیه اوست. ولی از حدیث دیگری استفاده می‌شود که بعضی از مؤمنان مطلق فشار قبر ندارند و مطابق بعضی از روایات، شهیدان در عالم قبر مورد بازخواست و رنج و زحمت قرار نمی‌گیرند، و راز این مطلب را شخصی از امام صادق (علیه السلام) پرسید آن حضرت در پاسخ فرمود: همان جای شمشیر که بر سر او هست (که بر اثر زخم آن به شهادت رسید) برای زحمت او کافی است.

۲_ سوال قبر

از بسیاری از روایات بسیاری استفاده می‌شود که هنگامی که انسان را در قبر گذاشتند دو فرشته از فرشته های الهی به سراغ او می‌آیند و از اصول و عقاید و توحید و نبوت و ولایت و حتی طبق بعضی از روایات از چگونگی مصرف کردن عمر در طرق مختلف و طریق کسب اموال و مصرف آن‌ها از او سؤال می‌کنند، چنان‌که از مؤمنان راستین باشد به خوبی از عهده جواب برمی‌آید و مشمول رحمت و عنایت حق می‌شود، و اگر نباشد در پاسخ این سؤال درمی‌ماند و مشمول عذاب دردناک برزخی می‌شود. در این جا سؤالی مطرح است و آن این‌که سوال از روح در قالب مثالی و برزخی می‌شود یا از هم جسم مادی عنصری؟

به این ترتیب که رو موقتاً (البته نه به طور کامل بلکه به همین مقدار که قادر به پاسخ سوال باشد) به او باز می‌گردد و مورد سوال قرار می‌گیرد، آن‌چه از بعضی از روایات استفاده می‌شود این است که روح نوعی تعلق و ارتباط با همین جسم مادی عنصری پیدا می‌کند، به مقداری که سوالات را درک کند و بتواند آن را پاسخ گوید. امام صادق (علیه السلام) فرمود: در قبر سوال نمی‌شود مگر از کسانی که ایمان خالص یا کفر خالص دارند و از افراد دیگر صرف نظر می‌شود.

^۱. عالم برزخ در چند قدمی ما، ص ۱۰۹

۳_ از چه اموری سوال می‌شود؟

امام باقر (علیه السلام) می‌فرماید: از آن حجتی که در میان شما قائم است بعضی از علما گفتند منظور سؤال خاصی است که مخصوص که مؤمن خالص و کافر خالص باشد، و یا این که مثلاً در مورد اصل نماز، روزه، حج و ولایت از عموم مردم سؤال می‌شود، زیرا مستضعفین فرهنگی و ناآگاهانه در مورد جزئیات مغرورند.

۴_ رابطه روح با این جهان

روایات متعددی وجود دارد که نشان می‌دهد روح به هنگام انتقال به عالم برزخ به کلی از دنیا بریده نمی‌شود، بلکه گهگاه با آن ارتباط برقرار می‌کند، در جلد سوم کافی یک باب تحت عنوان "مردگان به دیدار خانواده خود می‌آیند" ذکر کرده و پنج روایت در این جا آورده است که نشان می‌دهد، افراد با ایمان و حتی افراد بی‌ایمان گهگاه به دیدار خانواده خود می‌آیند، مؤمنان تنها خوبی‌ها و خوشی‌های خانواده خود را می‌بینند و خوشحال می‌شوند، و کافران تنها بدی‌ها و ناخوشنودیها را و غمگین می‌شوند.

۵- بهره‌گیری ارواح از اعمال نیک دیگران

امام علی بن موسی الرضا (علیه السلام) می‌فرماید: هیچ مؤمنی نیست که زیارت قبر مؤمنی کند و هفت مرتبه *إنا أنزلناه* را بر او بخواند مگر این که خدا او و صاحب قبر را می‌آمرزد

فلسفه برزخ

فلسفی عالم برزخ که در میان دنیا و آخرت قرار گرفته مانند فلسفه هر مرحله متوسط دیگر است، زیرا انتقال از محیطی به محیط دیگر که از هر نظر با آن متفاوت است در صورتی قابل تحمل خواهد بود که مرحله میانه‌ای وجود داشته باشد، مرحله‌ای که بعضی از ویژگی‌های مرحله اول و پاره‌ای از ویژگی‌های مرحله دوم در آن جمع باشد. به علاوه قیامت برای همه انسان‌ها در یک روز تحقق می‌یابد، چراکه زمین و آسمان باید دگرگون شود و عالمی نو ایجاد گردد و حیات نوین انسان‌ها در آن عالم نو صورت می‌گیرد، با این حال راهی جز این نیست، در میان دنیا و آخرت برزخی باشد و ارواح بعد از جدا شدن از بدن‌های مادی عنصری به برزخ منتقل گردند، و تا پایان دنیا در آن جا بمانند و پس از پایان دنیا واقع شدن قیامت هم با هم محشور نشود، زیرا ممکن نیست در انسان برای خود مستقلاً قیامتی داشته باشد، چراکه قیامت بعد از فناء دنیا و تبدیل زمین و آسمان ها به زمین و آسمان های دیگری است. از این گذشته از روایات استفاده می‌شود که در برزخ پاره‌ای از کمبودهای تعلیم و تربیت افراد مؤمن جبران می‌گردد، درست است که آن جا جای انجام عمل صالح نیست ولی چه مانعی دارد که محل معرفت بیشتر و آگاهی افزون تر باشد؟ در حدیثی از امام موسی بن جعفر (علیه السلام) می‌خوانیم

هر کس از دوستان و پیروان ما بمیرد و هنوز و قرآن را به طور کامل فرا نگرفته باشد، در قبرش به او تعلیم می دهند تا خداوند بدین وسیله درجاتش را بالا برد، چرا که درجات بهشت به اندازه آیات قرآن است، به او گفته می شود بخوان و بالا رو او می خواند از (درجات بهشت) بالا می رود.

اثر تربیتی اعتقاد به معاد

۱_ ایمان به چنین عالمی روح ایثار و فداکاری را در انسان زنده می کند.

۲_ به فکر توشه و عمل صالح

۳_ به پوچی دنیا و پایداری و آخرت پی می برد.

۴_ از صفات و رذایل اخلاقی دوری می کند.

۵_ انسان را سخاوتمند و بخشایشگر می سازد.

۶_ هراس از مرگ ندارد، در پرتو این اعتقاد با آرامش جان می رسد.

۷_ از آینده نگران نیست

منابع و مأخذ

*قرآن کریم

۲. امام فخر رازی، تفسیر کبیر، مفاتیح الغیب، ترجمه دکتر علی اصغر حلبی، جلد ۵، انتشارات اساطیر، ۱۳۷۹
۳. جواد آملی، عبدالله، تفسیر موضوعی قرآن کریم (معاد در قرآن)، مرکز نشر اسراء، ۱۳۸۰
۴. حسن زاده، ارمغان آسمان.
۵. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن الکریم، چاپ و انتشارات نوید اسلام، ۱۳۵۵
۶. سبحانی، جعفر، معادشناسی در پرتو کتاب، سنت، عقل، انتشارات الزهراء، ۱۳۷۰
۷. شریفی اشکوری، مرتضی، چگونگی زندگی در عالم برزخ، نوای دانش، ۱۳۹۰
۸. شیروانی، علی، ترجمه و شرح کشف المراد، ج دو، انتشارات دارالعلم، ۱۳۸۶
۹. طباطبایی، محمدحسین، تفسیر المیزان، دفتر انتشارات اسلامی وبسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۸۸
۱۰. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۶
۱۱. مکارم شیرازی، ناصر، پیام قرآن معاد در قرآن مجید، ج پنج، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۶
۱۲. محمدی اشتهاردی، محمد، عالم برزخ در چند قدمی ما، انتشارات نبوی، ۱۳۷۳
۱۳. ملکی تبریزی، میرزا جواد آقا، رساله لقاءالله، انتشارات اندیشه مولانا، ۱۳۹۰